

บทที่ ๑

บทนำ : ว่าด้วยการวิจัยเรื่องทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๑ ประวัติและความสำคัญของปัญหา

ปัญหาเรื่องความจริง (Truth) เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาทางญาณวิทยาหรือทฤษฎีความรู้ เพราะเชื่อกันว่าความรู้มีคุณสมบัติสำคัญประการหนึ่งคือการเป็นจริง และความรู้ถูกแสดงออกในรูปของประโยคทางภาษาหรือข้อความ นักปรัชญาจึงถือว่าความจริงเป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งของข้อความ เมื่อเรากล่าวยืนยันหรือปฏิเสธข้อความเกี่ยวกับบางสิ่ง และถ้าจะบอกว่าสิ่งที่ยืนยันนั้นจริง ปัญหาที่มีว่า เราอาศัยเงื่อนไขอะไรจึงจะบอกได้ว่าข้อความนั้นเป็นจริง เรามีเกณฑ์อะไรตัดสินว่าความเชื่อหรือข้อความใดข้อความหนึ่งจริงหรือเท็จ ในปรัชญาตะวันตกมีข้อถกเถียงเกี่ยวกับเรื่องนี้มานานแล้วจึงมีทฤษฎีความจริงหลายทฤษฎี ทฤษฎีความจริงตามแนวจารีตที่ยอมรับกันในวงการปรัชญามีอยู่ ๓ ทฤษฎี ซึ่งเน้นการประเมินค่าความจริงและให้เกณฑ์สำหรับตัดสินความจริงของข้อความ ได้แก่

๑. ทฤษฎีความจริงแบบสมนัย (Correspondence Theory of Truth) ถือว่าข้อความใด ๆ เป็นจริงเมื่อและก็ต่อเมื่อมีข้อเท็จจริงหรือสภาพการณ์ที่ข้อความบ่งถึงอยู่จริง และตรงกันกับการยืนยันของข้อความ ทฤษฎีนี้ถือว่าความตรงกันระหว่างข้อความกับโลกภายนอกเป็นตัวตัดสินว่าข้อความใดจริงหรือข้อความใดเท็จ

๒. ทฤษฎีความจริงแบบสหนัย (Coherence Theory of Truth) ถือว่าข้อความใด ๆ เป็นจริงเมื่อและก็ต่อเมื่อข้อความนั้นไม่ขัดแย้งกับข้อความอื่น ๆ ภายในระบบเดียวกัน ตามทฤษฎีนี้ การพิจารณาความจริงของข้อความหรือความเชื่อใด ๆ แทนที่จะพิจารณาว่าข้อความที่ยืนยันตรงกับข้อเท็จจริงในโลกภายนอกหรือไม่ ก็ให้พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างข้อความต่าง ๆ หรือความเชื่อเกี่ยวกับเรื่องนั้นทั้งระบบว่า มีความสอดคล้องกันภายในระบบหรือไม่

๓. ทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม (Pragmatic Theory of Truth) ถือว่าความเชื่อหรือข้อความใด ๆ เป็นจริงก็ต่อเมื่อสามารถนำไปใช้ได้และมีผลเป็นที่น่าพอใจ การพิจารณาความจริงของข้อความหรือความเชื่อใด ๆ ให้พิจารณาจากผลเชิงปฏิบัติหรือประโยชน์ที่เกิดขึ้นเมื่อนำไปทดสอบหรือใช้ในชีวิตประจำวันหรือในประสบการณ์จริง

นอกจากนี้ ยังมีทฤษฎีความจริงแนวใหม่ภายใต้ชื่อ Deflationary Theory ซึ่งไม่สนใจแสวงหาเงื่อนไขจำเป็นและเพียงพอต่อการเป็นจริงของข้อความ แต่เน้นวิเคราะห์ความหมายของคำว่า “ความจริง” ตามโครงสร้าง “‘p is true’ if and only if p is true” เพื่อสร้างหลักการสากลสำหรับอธิบายความจริงของข้อความ ตามทฤษฎีความจริงแนวใหม่ คำว่า เป็นจริง (is true) เป็นภาคแสดงของประโยคคำพูดที่ไม่ได้บ่งถึงคุณสมบัติใด ๆ ในเชิงอภิปรายหรือภววิทยา (ส่วนนักปรัชญาที่ยึดทฤษฎีความจริงแนวจารีตถือว่าภาคแสดงดังกล่าวบ่งถึงคุณสมบัติที่มีอยู่จริงของข้อความ ดังนั้นจึงไม่จำเป็นต้องหาเงื่อนไขที่แสดงถึงความมีอยู่ของภาคแสดงดังกล่าว

พ.ศ. ๒๕๓๗ นักวิชาการชาวตะวันตกชื่อ จอห์น โฮลเดอร์ (John J. Holder) ได้เสนอผลงานการวิจัยเชิงปรัชญาเกี่ยวกับพุทธศาสนาเถรวาทที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โดยเสนอว่า “ทฤษฎีความจริงตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปฏิบัตินิยมเชิงบริบท” ความจริงมีคนเสนอความคิดเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญามาก่อนหน้านี้ ถ้าศึกษาความคิดของชยติลลเก (K.N. Jayatilleke) ในหนังสือชื่อ *Early Buddhist Theory of Knowledge* (1963) ก็จะพบความคิดในทำนองว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่ใช่ปฏิบัตินิยม แต่เป็นทฤษฎีความจริงแบบสมนัย ความคิดนี้ได้รับการสนับสนุนเรื่อยมาจนกระทั่งได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากเดวิด คลูปหานะ (Devid J. Kalupahana) ในหนังสือชื่อ *A History of Buddhist Philosophy : Continuities and Discontinuities* (1992) ว่าไม่ถูกต้อง โดยพยายาม

ปัจจุบันความคิดนี้ถูกเสนอผ่านบทความชื่อ “The Early Buddhist Theory of Truth : A Contextual Pragmatic Interpretation,” *International Philosophical Quarterly*. 35 (December 1996): 443-459.

แสดงให้เห็นว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเข้ากันไม่ได้กับทฤษฎีความจริงแบบสมนัยและทฤษฎีความจริงแบบสหนัย เขาเสนอว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปฏิบัตินิยม ทฤษฎีความจริงของพุทธปรัชญาเถรวาทไปกันได้กับปฏิบัตินิยมหรือไม่ ในวิทยานิพนธ์ระดับปริญญาคุฎฐบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญาเรื่อง "ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่? ลัทธิวัธ ปาละรัตน์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า

พุทธปรัชญาก็ไม่ได้ถือประโยชน์เป็นเป้าหมายอย่างพวกปฏิบัตินิยม มันเป็นแต่เพียงว่าความจริงของพุทธปรัชญานั้นสัมพันธ์กับประโยชน์ (utility) และคุณค่าของความจริงนั้นอยู่ที่ประโยชน์อันเกิดจากตัวมันในฐานะที่เป็นเครื่องช่วยให้ถึงเป้าหมาย นอกจากนั้นแล้วพุทธปรัชญาต่างจากปฏิบัตินิยมในแง่ที่ว่าสัจจะและหลักธรรมคำสอนของพุทธศาสนานั้นมีเนื้อหาที่แน่นอน ปรากฏอยู่เสมอตามธรรมชาติ มันเป็นสิ่งที่มิได้อยู่โดยตัวมันเองโดยอิสระ ไม่ได้เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้น เป็นสิ่งที่ถูกค้นพบ บุคคลจะต้องมองทะลุเข้าไปให้พบความจริงนั้นด้วยตนเอง ความจริงในทัศนะนี้จึงเป็นสิ่งที่คงที่แน่นอนตายตัว เป็นปรนัย และเป็นสาธารณะ ไม่ได้มีลักษณะเป็นสิ่งที่สัมพัทธ์ (relative) อย่างปฏิบัตินิยม^๑

ลัทธิวัธเห็นด้วยกับข้อเสนอของชยติลเลเก ข้อวิจารณ์ของลัทธิวัธและชยติลเลเกจึงถือเสมือนเป็นการโจมตีข้อเสนอของคลูปหานะ ในประเด็นสำคัญ กล่าวคือความจริงในทัศนะพุทธปรัชญาเป็นสิ่งที่แน่นอน ส่วนในทัศนะของปฏิบัตินิยมความจริงเป็นสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้หรือเป็นสิ่งที่สัมพัทธ์ แต่คลูปหานะคิดว่าการที่พุทธปรัชญาเถรวาทจะเป็นสัมพัทธ์นิยมเรื่องความจริงไม่ใช่เรื่องเสียหาย ถ้าไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งระหว่างผู้ยึดถือทัศนะนั้น ๆ ข้อเสนอของคลูปหานะในประเด็นนี้เป็นน่าจะเป็นสิ่งที่ชาวพุทธหลายคนไม่อาจรับได้โดยสนิทใจนัก

ประเด็นปัญหาคือ ขณะนี้มีสองแนวคิดที่ขัดแย้งกันในการตีความทฤษฎีความจริงของพุทธปรัชญาเถรวาท ฝ่ายหนึ่งไม่ยอมรับการตีความที่ว่าทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญา

^๑ ลัทธิวัธ ปาละรัตน์. ญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเถรวาทเถรวาทเป็นประสบการณ์นิยมหรือไม่? วิทยานิพนธ์ปริญญาคุฎฐบัณฑิต สาขาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๕. หน้า ๒๖๒ - ๒๖๓.

เถรวาทเป็นปฏิบัตินิยมโดยบอกว่าความจริงตามทัศนะพุทธไม่ได้มีลักษณะเป็นสัมพัทธ์อย่างปฏิบัตินิยม อีกฝ่ายหนึ่งตีความว่าพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปฏิบัตินิยม และไม่มีข้อเสียหยาอะไร ถ้าจะเป็นสัมพัทธ์นิยมในเรื่องความจริง ผู้เขียนสงสัยว่า ความคิดเรื่องความจริงของปฏิบัตินิยมเข้ากันไม่ได้กับความคิดของพุทธปรัชญาจริงหรือ การเป็นปฏิบัตินิยมของพุทธปรัชญาเถรวาทจะทำให้ต้องเป็นสัมพัทธ์นิยมในเรื่องความจริงด้วยหรือไม่ ประเด็นสำคัญที่เราก้าวข้ามไปก็คือความจริงในทัศนะของปฏิบัตินิยมมีลักษณะสัมพัทธ์จริงหรือไม่ ความคิดของชยติลเลกและคल्पหานะมีปัญหาอะไร และทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นแบบใดแน่ในบรรดาทฤษฎีทั้ง ๓ ตามที่ได้กล่าวไว้ตอนต้น เป็นทั้งหมดที่กล่าวมา หรือไม่เป็นอย่างใดเลยสักอย่าง ผู้เขียนเห็นว่าการวิจัยเรื่องนี้ น่าจะเป็นประโยชน์สำหรับการศึกษาพุทธปรัชญา

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑. เพื่อโต้แย้งทัศนะของชยติลเลก และเดวิด คल्पหานะ เกี่ยวกับทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท กล่าวคือ ในปัญหาเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องความจริงและเกณฑ์ตัดสินความจริง

๒. เพื่อเสนอทัศนะเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งผู้เขียนจะเสนอว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่สามารถจัดเข้าในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งในบรรดา ๓ ทฤษฎีเพราะมโนทัศน์เรื่องความจริงและเกณฑ์ตัดสินความจริงตามทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะเฉพาะที่ไม่อาจจัดเข้าในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่งโดยเฉพาะ

๑.๓ ขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย

เนื่องจากการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทที่จะดำเนินต่อไปนี้เป็นการศึกษาสืบเนื่องจากข้อถกเถียงของนักปรัชญาสองคนคือ ชยติลเลก ซึ่งถือว่าทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นทฤษฎีความจริงแบบสมนัยและไม่ขัดกับทฤษฎีความจริงแบบสหนัย และ คल्पหานะ ซึ่งถือว่าทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นปฏิบัตินิยมเท่านั้น การวิจัยนี้จึงจะเริ่มต้นจากการตรวจสอบความคิดของนักปรัชญาทั้ง ๒ และความคิดต่าง ๆ ที่ทั้ง ๒ คนนำมาเป็นฐานสำคัญในการเสนอทฤษฎีหรือในการตีความพุทธธรรม

กล่าวคือ จะศึกษาแนวคิดและปัญหาเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงทั้ง ๓ ทฤษฎี จากนั้นก็จะศึกษาความคิดของพุทธปรัชญาเถรวาทจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและความคิดของนักคิดร่วมสมัย โดยสำรวจข้อมูลเบื้องต้นเกี่ยวกับคำสอนของพุทธศาสนาจากหนังสือ พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน ของสุชีพ ปุณฺณานุภาพ (๒๕๒๒)^{*} และหนังสือ พุทธธรรม ของพระธรรมปิฎก (๒๕๓๘)^{**} จากนั้นจึงสืบค้นและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับงานวิจัยนี้จากพระไตรปิฎกและอรรถกถา รวมทั้งงานเขียนของนักคิดร่วมสมัย นำมาศึกษาวิเคราะห์ตีความเพื่อศึกษาเปรียบเทียบกับทฤษฎีความจริงในปรัชญาตะวันตกทั้ง ๓ ทฤษฎี

ในเบื้องต้น ผู้เขียนจะศึกษาทฤษฎีความจริงแบบสมนัยจากงานเขียนของเบอร์ทรันด์ รัสเซลล์ (Bertrand Russell) จอห์น ออสติน (John L. Austin) วิลเลียม ออลสตัน (William P. Alston) และริชาร์ด เคิร์กแฮม (Richard Kirkham) ทฤษฎีความจริงแบบสหนัยจะศึกษาจากงานเขียนทางปรัชญาของลอเรนซ์ บองซูร์ (Laurence Bonjour) และแบรนด บลันชาร์ด (Brand Blanshard) เป็นหลัก ส่วนทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยมจะศึกษาจากข้อเขียนของชาร์ลส์ เพียร์ส (Charles S. Peirce) วิลเลียม เจมส์ (William James) จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ริชาร์ด รอร์ตี (Richard Rorty) และฮิลารี พัทนัม (Hilary Putnam) จากหนังสือและบทความทางปรัชญาในวารสารต่างประเทศ ผู้เขียนจะกล่าวถึงทฤษฎีความจริงแนวใหม่ (Deflationary theory หรือ Disquotatory theory) เพียงเล็กน้อย เพราะไม่อยู่ในข่ายที่จะต้องนำมาเปรียบเทียบกับพุทธปรัชญา ผู้เขียนจะแยกศึกษาเป็นบทต่าง ๆ ดังนี้

* พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน เรียบเรียงโดย สุชีพ ปุณฺณานุภาพ ผู้เชี่ยวชาญทางพุทธศาสนาที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคนหนึ่งในประเทศไทย เป็นหนังสือรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเกี่ยวกับพระไตรปิฎก ทั้ง ๔๕ เล่ม โดยแบ่งตามปิฎก, นิกายและสูตรต่าง ๆ พร้อมทั้งแสดงให้เห็นทราบว่า แต่ละเล่มจัดอยู่ในปิฎกอะไร มีกี่นิกาย แต่ละนิกายมีกี่สูตร และแต่ละสูตรว่าด้วยเรื่องอะไรบ้าง

** หนังสือ พุทธธรรม ของ พระธรรมปิฎก (ประยุทธ์ ปยุตฺโต) จัดว่าเป็นหนังสือที่รวบรวม “เนื้อหาหลักของพุทธธรรม” ไว้อย่างครอบคลุม มีการอ้างอิงหลักฐานจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกาและอนุฎีกาที่สมบูรณ์มากที่สุด และสามารถใช้เป็นแหล่งสืบค้นพุทธธรรมในพระไตรปิฎกได้ดีที่สุดในบรรดาวรรณกรรมทางพุทธศาสนาในประเทศไทย

บทที่ ๒ ศึกษาทฤษฎีความจริงในปรัชญาตะวันตกได้แก่ ทฤษฎีความจริงแบบสมนัย ทฤษฎีความจริงแบบสหนัย และทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม โดยวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องความจริง เกณฑ์ตัดสินความจริง โดยจะเปรียบเทียบให้เห็นความแตกต่างของแต่ละทฤษฎี(และจะกล่าวถึงทฤษฎีความจริงแนวใหม่เพียงเล็กน้อย)

บทที่ ๓ จะศึกษาวิเคราะห์ข้อเสนอของชยคิลเลเก (K. N. Jayatilleke 1963) ที่ว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นทฤษฎีความจริงแบบสมนัยและแบบสหนัย ผู้เขียนจะให้เหตุผลเพื่อแสดงว่า ข้อเสนอของชยคิลเลเกมีปัญหาบางประการที่อาจทำให้ไขว้เขวได้

และด้วยเหตุที่คลูปหาน (David Kalupahana 1992) รวมทั้งจอห์น โฮลเดอร์ (John Holder 1996) และเดวิด สก๊อต (David Scott 1995) เสนอความคิดที่สอดคล้องกันว่า ทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเป็นปฏิบัตินิยม ไม่ใช่ทฤษฎีความจริงแบบสมนัยหรือแบบสหนัย ผู้เขียนจะได้วิเคราะห์พุทธธรรมจากพระไตรปิฎกและอรรถกถาเพื่อเสนอข้อโต้แย้งและเปรียบเทียบแสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญาเถรวาทมีความคิดบางส่วนที่เข้ากันได้ไม่สนิทกับทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม โดยเฉพาะมโนทัศน์เรื่องความจริง

บทที่ ๔ ผู้เขียนจะวิเคราะห์เปรียบเทียบทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาทกับทฤษฎีความจริงแบบสมนัย ทฤษฎีความจริงแบบสหนัย และทฤษฎีความจริงแบบปฏิบัตินิยม พร้อมกับเสนอการจัดประเภททฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญา โดยผู้เขียนจะเสนอว่า เราไม่สามารถจัดทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเข้าในทฤษฎีใดทฤษฎีหนึ่ง โดยเฉพาะพุทธปรัชญามีทัศนะที่คาบเกี่ยวกันระหว่างทฤษฎีทั้ง ๓ ซึ่งชื่อที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเรียกทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญา ได้แก่ ทฤษฎีความจริงแบบวิภังชวาท หรือจะเรียกแบบตรงไปตรงมาว่า ทฤษฎีความจริงแบบพุทธปรัชญาเถรวาท ก็ได้ แต่เนื่องจากในวิทยานิพนธ์นี้เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบ เพื่อสื่อความหมายเชิงเปรียบเทียบผู้เขียนจึงได้เสนอว่า คำว่า สัจนิยมเชิงปฏิบัตินิยม (pragmatic realism) น่าจะเป็นชื่อที่เหมาะสมสำหรับใช้เรียกทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญา ส่วนในท้ายบทจะเป็นข้อสรุปและข้อเสนอแนะสำหรับผู้สนใจ

๑.๔. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

๑. เป็นการเสริมสร้างและสานต่อความพยายามของนักปรัชญา และนักวิชาการทางพุทธศาสนาเกี่ยวกับปัญหาว่าด้วยความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท

๒. ได้ความเข้าใจเกี่ยวกับทฤษฎีความจริงในปรัชญาสำนักต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทฤษฎีความจริงแบบสมนัย ทฤษฎีความจริงแบบสหนัย ทฤษฎีความจริงปฏิบัตินิยมและทฤษฎีความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท

๑.๕. นิยามคำศัพท์

ประโยค (sentences) หมายถึง ภาษาที่ประกอบด้วยหน่วยคำต่าง ๆ เช่น ประธานของประโยค (subject) และกริยา (verb) โดยจัดรูปเรียงตามระเบียบทางไวยากรณ์ของแต่ละภาษา สำหรับประโยคที่กล่าวถึงในวิทยานิพนธ์นี้หมายเอาเฉพาะประโยคบอกเล่ายืนยัน ประโยคบอกเล่าปฏิเสธ

ข้อความ (statements) หมายถึง ถ้อยแถลงที่แสดงออกเป็นคำพูด หรือเป็นลายลักษณ์อักษรประกอบด้วยประธาน (subject) และภาคแสดง (predicate) แสดงปริมาณสากลหรือบางส่วน เป็นเชิงยืนยันหรือเชิงปฏิเสธ ซึ่งอาจอยู่ในรูปของประโยคภาษาต่าง ๆ เช่น “หนังสืออยู่บนโต๊ะ” หรือ “A book is on the table” เป็นต้น หรือในรูปสัญลักษณ์ เช่น $(\forall x) [Bx \rightarrow Tx]$ หรือ $(\exists x) \sim [Bx \cdot Tx]$

ประพจน์ (proposition) หมายถึง ความคิด (thought) ที่เกิดขึ้นจากการยืนยันข้อความหรือประโยคในภาษาใดภาษาหนึ่ง

พุทธศาสนาเถรวาท หมายถึง พุทธศาสนาฝ่ายที่สืบทอดจาริดคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ยอมรับเป็นข้อตกลงร่วมกันระหว่างพระเถระในสังคายนาครั้งที่ ๑ ยอมรับความน่าเชื่อถือของพระอภิธรรมปิฎกและกถาวัตถุที่ทรงงานโดยพระโมคคัลลีสุนทรคิสาสะ ใช้ภาษาบาลีสำหรับถ้อยทอดคำสอน